

ИСТОРИЧЕСКА ЕВОЛЮЦИЯ НА СТОПАНСКИТЕ РАЗБИРАНИЯ ЗА РИСКА

Галин МАРКОВ¹

¹ Икономически Университет, Варна, България
gmarkov@ue-varna.bg

Резюме. Рискът е водеща категория в съвременността. Нейното изследване налага изясняване на еволюцията в разбиранията за неговата същност. Статията представя историческата градация на разбиранията за същността и характеристиката на риска. Целта на разработката е да изведе определение за неговото естество и характерни черти от позициите на икономическата мисъл. При провеждане на изследването са използвани методите на анализ и изследване на научна литература. Може да се твърди, че риска е величина отразяваща неопределеността свързана с определен факт или обстоятелство от стопански характер.

Ключови думи: икономическа теория, риск, неопределеност

1. Въведение

Изучаването на едно понятие може да бъде интрепретирано от различни гледни точки. Такива могат да бъдат, културни, стопански или исторически аспекти. Те представят неговото съдържание и същност по различен начин. Съществува, обединяващо звено между всички тях. Това е философската идея за информацията и знанията, които то съдържа в себе си. С други думи философията може да се използва, като отправна точка при анализа на различни икономически понятия. Така Върбанов (Varbanov., 2006) аргументира пет категории икономически знания и определя философските проблеми с които те са свързани. Такива са:

- знания в областта на икономическата история и статистика – философския проблем пред тях е описанието на миналото и настоящето;
- информация в областта на икономическата теория – философски проблеми за обяснението на икономическата реалност;
- информация в областта на икономическата етика – философските проблеми за крайната цел на човешките действия;
- знания в областта на икономическата политика – философските и практико – приложните въпроси за решение на социални и икономически проблеми;
- знания в областта на икономическите доктрини и анализ – те поставят проблема за еволюцията на икономическата мисъл.

В настоящето изследване са използвани знания от всички тези области с цел да се разкрие историческото развитие в разбирането за риска и неговата същност. Нещо повече. Разкриването на еволюцията в разбирането за риска е предпоставка за неговото целенасочено и задълбочено изследване. Така историческият подход по отношение на икономическите изследвания в областта на риска може да се използва,

като инструмент, който характеризира неговата същност, като научна категория. Целта на настоящата разработка е да представи дефиниция за риска въз основа на възгледите на учени и икономисти оставили трайна следа в историята на икономическата теория. Постигането на така поставената цел налага изпълнение на определени задачи. Такива са, преглед на концепциите на икономистите класици и неокласици по отношение на риска. Изследвани са и идеите за несигурността на Кейнс и неговите последователи. Обект на анализ са и възгледите за риска на съвременни учени икономисти от различни научни школи. Такива са Нойман и Моргенщерн, Мъртън, Шарп и Канеман.

2. Ричард Кантилон, като основоположник на стопанските изследвания на риска

Един от първите икономисти, който разглежда риска, като изследователска категория е шотландския учен и предприемач Ричард Кантилон. В своето произведение „Есе за търговията в общ план“ той въвежда риска в контекста на предприемаческата дейност. Връзката между риска и търговската дейност се крие в неопределеността на пазарното търсене. Ролята на предприемача тук се състои във факта, че той закупува стока по една известна цена с идеята и възможността да я реализира на по – висока такава. Изучавайки неговата представа за несигурността можем да твърдим, че тя намира израз в неопределеността на пазарното търсене.

Отношението на Ричард Кантилон към риска може да се разгледа и от друга гледна точка. В личностен план той е банкер и финансов спекулант. Нещо повече, шотландец е в основата на аферата „Мисисипи“ разиграла се във Франция през 18 век. В този смисъл попада в категорията на предприемачите които са склонни към получаване на риск.

Идеите на Кантилон за риска могат да бъдат представени и чрез коментари на неговите изследователи. Те могат да бъдат систематизирани, чрез следната таблица.

Таблица 1

„Идеи за риска на Кантилон според неговите изследователи“

№	Автор	Възглед
1.	Берг	Риска според Кантилон е характерен за фермерите, който са предприемачи. Той намира израз в несигурността от настъпване на определен факт или събитие с неблагоприятен характер. Измерва се, чрез средствата, които те отделят за покриване на такива обстоятелства.
2.	Пичак	Представя схващанията на Кантилон за риска, като елемент от механизма за вземане на решения в условията на неопределеност.
3.	Браун и Торнтън	Изследват идеите за риска на Кантилон в контекста на предприемаческата дейност.
4.	Бердел	Твърди, че Кантилон разглежда несигурността и предприемача, като еквивалентни понятия.

Така въз основа на информацията от таблицата можем да изведем следните твърдения относно концепцията за риска на Кантилон според неговите изследователи.

Според Берг (van den Berg, 2014) развивайки възгледите си за печалбата и лихвата Кантилон представя риска, като компонент на дохода на фермера. Така в

резултат на своята предприемаческа дейност фермерът разпределя 1/3 от своята икономическа изгода по посока на покриване на обстоятелства свързани с нейната несигурност. Може да се твърди, че представянето на риска, като елемент на дохода насочен към покриване на бъдеща несигурност се доближава до неговите осигурителни и инвестиционни насоки. То разкрива разглеждането на несигурността, като нещо негативно. От друга страна застрахователните и финансови насоки на риска имат пряко отношение към предприемаческото му проявление. Те обаче не разкриват по никакъв начин възможностите за успех или печалба, които категорията съдържа в своя смисъл. Именно в тази насока могат да бъдат насочени и критиките по посока на разбиранята на Кантилон за риска.

От друга страна Пичак (Pichak., E., 2009) твърди, че Кантилон представя риска, като характерна черта на предприемачеството. Той аргументира тази своя позиция с факта, че предприемача е този, който взема решения в условията на неопределеност. С други думи риска е елемент от личностния механизъм по вземане на решение. Така учения загатва за психологическите аспекти на несигурността и нейната връзка с личностния механизъм за вземане на решение. Може да се твърди, че шотландския учен и предприемач е пионер и в тази насока на изучаване и представяне на същността и характерните черти на несигурността.

Друг изследовател на живота и делото на Кантилон е Торнтон (Thornton, 2007). В свое изследване той разглежда особеностите на неговите икономическите възгледи в контекста на школата на меркантилистите във Франция през 18 век. В този смисъл той застъпва становище, че шотландския учен обвързва мястото на краля във френската стопанска система, като на носител на риск. Последното произтича от факта, че монарха назначава директорите на кралските фирми, които ръководят тяхната стопанска дейност и имущество. С други думи Торнтон потвърждава основната теза на Кантилон за риска. А именно, че той има характер на несигурност, произтичаща от предприемаческата дейност на индивида. Тази гледна точка на автора е повлияна до голяма степен от неговия житейски и професионален опит. Въпреки това тя не отразява ясно същността и характеристиката на риска, като категория.

В научен доклад посветен на изследване на предприемаческият феномен проведено от Браун и Торнтон се съдържа кратък коментар относно риска и позициите на Кантилон (Brown and Thornton, 2013). Изследвайки възгледите на шотландския икономист и предприемач, те достигат до извода, че според него съществува знак за равенство между предприемаческата дейност от една страна и риска, несигурността, печалбата и загубата от друга.

До подобен извод по отношение на схващанията на Кантилон за риска достига Бердел (Berdel., 2009). Той твърди, че водещ момент в схващанията на шотландеца за риска е предприемача. Нещо повече последния е носител на всички онези факти и обстоятелства, които могат да доведат до печалба или загуба за него.

Така можем да обобщим, че Ричард Кантилон е един от пионерите в представянето на риска, като изследователска категория. В своето произведение „Есе за търговията в общ план“ той го разглежда като сложна и многостранна категория. Риска и предприемачеството са синоними. Несигурността, печалбата или загубата са неотменна част от стопанския доход на капиталиста независимо дали го определяме, като фермер или търговец. Последния е и основен получател на всички позитиви и негативи от неговото приемане. Като икономически агент, който е мост между

търсенето и предлагането предприемачът и неговата дейност са изградени изцяло върху риска и несигурността. Идеята на шотландския учен и предприемач за същността на риска може да бъде възприета. Като обект на критика може да се посочи нейната връзка с пазарните сили. Така идеята за риск придобива едностранчив и тесен характер. Неговото проявление извън силите на търсенето и предлагането е водещо в същността му. Може да се твърди, че концепцията както от времето в което работи, така и от личната му и житейска съдба.

3. Разбирания на Адам Смит за риска

Проблемите на риска са обект на изследване и от класическата икономическа теория. Изследването на разбирането за риска ще започнем с Адам Смит. Аргумент в полза на този наш подход е факта, че дори и в наши дни той е считан за един от основоположниците на либералната икономическа мисъл. А тя има водеща роля при осмислянето и функционирането на най – развитите, съвременни икономики. Доказателство за значението на икономическата теория на Адам Смит днес е и едно своеобразно писмо с автор Дейвид Рубенстейн адресирано към Смит, публикувано през 2012 година в едно от водещите икономически издания, „Financial Times”. В тази своя публикация предприемача търси предполагаем отговор за всички недостатъци на съвременните икономики.

Изучавайки поведението на стопанския индивид Смит създава своя теория за разпределението на доходите, печалбата, трудовите възнаграждения и рентата. В този смисъл той разглежда три социални категории. Едната е на земевладелците, другата е на наемните работници а третата е на капиталистите (Velev Boyan Aleksandrov, 2011). Според Кацарски (Katsarski, 2013) последните имат значима функция в обществото. Това се дължи на факта, че те натрупват и инвестират капитали. Капиталистите са и онзи елемент от обществената верига, който се сблъсква с риска. Те съществуват с помощта на печалбата. Тя е основен доход за тях и е възнаграждение за успешната инвестиция на вложения от тях капитал. В този смисъл Смит придава на риска качеството на социална категория, която позволява движение на индивидите между обществените категории. Така риска не е само алтернативата да претърпиш загуба а и възможността да спечелиш. Тази позиция на класика на икономическата теория подлежи на сериозна критика. Тя може да се аргументира с обстоятелство, че изважда риска извън неговия икономически контекст и го представя в много по – широк обществен план.

От друга страна Ди Базио (Basio, 2008) поставя равенство между „невидимата ръка“ и разбирането за риск на Смит. Така според него последната е избора, който капиталистите правят по посока на представяне на техния капитал в локация, която би им донесла по – висока печалба. С други думи риска е следствие от избора на индивидите и има характер, както на възможност за печалба, така и на загуба.

От втора страна Брейди в няколко свои публикации изучава позициите на Смит по отношение на риска и несигурността. Той формулира четири основни приноса на автора на „Богатството на народите“ по отношение на риска и несигурността (Brady, 2016).

-случайностите и риска не могат да бъдат представени, чрез числови стойности;

-Смит е първия, който достига до извода, че процеса по вземане на решение е основан на риска и несигурността но в противовес на техните математически експресии;

-големите случайности носят в себе си потенциал за междудържавен конфликт;

-представя, като основни заплахи за икономическия просперитет на нацията, спекулантите на паричните и стоковите пазари.

Сравнявайки концепциите на Смит, Бертан и Кейнс за несигурността, случайностите и риска той достига до следните изводи (Brady, 2009) :

- Подходът към несигурността и риска при вземане на решение не може да бъде изследван само и единствено, чрез количествени методи;
- Рискът е свързан с благоразумието. Последното от своя страна е ключов фактор при вземане на решение.

Можем да заключим, че Адам Смит е един от първите представители на икономическата теория, който изследва риска и несигурността в контекста на вземането на решения. В този смисъл той го разглежда, като възможност по посока на печалба или загуба. Отричайки математическия подход към измерване на вероятностите, поставя риска в основата на процеса по вземане на решение, чрез разумен избор и невидимата ръка на пазара. Така до голяма степен разбиранята на Смит за риска, като стопанска категория са отражение на неговите лични особености. Нека не забарвяме, че освен „Богатството на народите“ той издава и съчинение на тема „Теория на нравствените чувства“. Там той анализира етичните норми във взаимоотношенията между хората. Именно отражение на отношението му към етиката намира израз и във връзката, която той прави между благоразумието, като добродетел и същността на риска в процеса на вземане на решение.

4. Концепцията за риска на Жан Баптист Сей и Дейвид Рикардо

Дейвид Рикардо разглежда въпросите за риска в произведението си „За принципите на политическата икономия и данъчното облагане“ (David, 1981). Той изследва неговата същност в контекста на търговските отношения между отделните икономики. В понятието риск той влага, разбирането за неблагоприятната идея на банкрут на търговците при неефективно влагане на техния капитал.

Друг представител на класическата икономическа мисъл, който насочва своето внимание по посока на риска е Жан Баптист Сей. Той анализира това понятие изхождайки от силите на търсенето и предлагането в контекста на формирането на предприемаческия доход. За класика икономист, предприемаческата дейност изисква определени умения. Те играят ролята на филтър, отсяващ индивидите имащи такова занятие. В този смисъл рискът е фактор, който влияе върху броя на онези, желаещи да се занимават със съответната дейност (Velev Boyan Aleksandrov, 2011) . Така можем да твърдим, че Сей влага в понятието „риск“ неблагоприятната възможност от провал на дейността, която един стопански деец упражнява.

Изучавайки приложението на теориите за риска в различни научни и философски аспекти (Dochev Docho, 2007) изказва също своя хипотеза за разбирането на риска на Сей. Той твърди, че класика свързва несигурността и промяната в икономическата теория със спекулация и „нечиста работа“.

Френския изследовател Филион разглежда разбиранията на Сей за риска в контекста на предприемачеството. Според него икономиста - класик разглежда риска в контекста на личностните особености на предприемачите. Те са агенти на промяната и получатели на риска. Предприемачите формират своя доход в условията на възможност да извлекат доход от продажбата на по – висока цена на преработени ресурси. Това ги различава и (Filion, 1997).

От друга страна (Dees, 1998) изследвайки социалното предприемачество, изказва твърдение, че Жан Баптист Сей разбира риска, като възможност за създаване на добавена стойност от предприемачите.

Така можем да обобщим, че риска при Сей има двузначен характер. От една страна той е неблагоприятна възможност от срыв или загуба, като следствие на взаимодействието на пазарните сили. От друга страна възможността да се реализира печалба от предприемача и следователно неговата дейност да му носи достатъчна принадена стойност. Изследвайки разбиранията на Сей за риска можем да поставим знак за равенство между доброделта „благоразумие“ при Смит и личностното и професионално качество на предприемача да умее да възприема бързо и адекватно промените на средата в която работи. Така рискът при френският икономист – класик е икономическа категория, която има както своите количествени, така и качествени аспекти. Този подход към същността на несигурността не е лишен от своите логични основания. Част от тях са свързани с факти и обстоятелства от личната биография на Сей. А друга касае особеностите на времето в което живее. Разглеждането на риска в хуманитарен и личностен аспект се дължи на обстоятелството, че той самият е предприемач и търговец. А също така можем и да отбележим, че той живее и работи в във времето на индустриалната революция във Франция.

Можем да обобщим, че класиците са онези мислители, който за първи път в историята на икономическите учения въвеждат риска, като изследователска и икономическа категория. Той е поливалентна величина. Има рационален характер на печалба или загуба. А също и нерационално измерение. Последното е характерно за разбиранията на Смит и Сей. Така рискът е свързващо звено между доброделта благоразумие и процеса по вземане на решение, но и качество, което способства успеха на търговеца.

5.Идеите за риска на Алфред Маршал

Изучаването на риска в икономическата теория не е подминато и от неокласическата школа в икономическата теория. Алфред Маршал, като един от нейните най – видни представители засяга въпросите свързани с неговото проявление в основният си труд „Принципите на икономическата теория“. Своите разбирания за риска той излага в глава седма на „Принципите на икономическата теория“. Те са, както следва (Marshall Alfred, 1890):

- рискът е представен, като общ разход, който предприемача би следвало да поеме при организация и осъществяване на дейността си, наред с разходите по продажба на своята продукция;

- несигурността е категория, която е свързана със загуба. Изказва становище, че „изплатените разходи за застрахователни премии е възможно да репарират отчасти реализираната вреда“. Въпреки това той твърди, че „никоя застраховка не може да повлияе мнозинството от бизнес рискове“. Нещо повече изказва хипотеза, че

„определящата част от стопанските рискове са неразривно свързани с цялостната дейност на търговската компания. Следователно застархователната компания която ги поема би следвало да отговаря за цялостната дейност на застрахования търговец“ По този начин Маршал, разширява своето разбиране за икономическата природа на риска. Придава му универсален характер, типичен за стопанската дейност. А от друга страна поставя акцент върху негативният му характер под формата на загуба.

- въвежда риска, като характерна и присъща черта на стопанската дейност.
- рискът е разгледан в контекста на две понятия от икономическата теория. Това са разходите за производство и възпроизводствените разходи. Но изследвайки тяхната същност автора не излиза извън вече въприетата от него дефиниция за риска, като несигурност или загуба.

Анализирайки историческите насоки в изучаването на риска (Dochev Docho, 2007) изказва твърдение, че „за Маршал, рискът е зло произтичащо от неопределеността. Рисковата дейност е подобна на играта на лотария или ролетка. Той не успява да отдели риска извън концепциите за търсене и предлагане“.

Така можем да обобщим, че според Маршал, риска значи неблагоприятно събитие. То може да приеме формата на разходи за застрахователна премия или загуба от погиване на продукцията. Маршал въвежда за първи път разбирането относно неговата същност в контекста на несигурността в икономическата теория.

6. Идеите за риска на Кейнс

Изучавайки определението на категорията риск в икономическата теория не можем да отменим съдържанието което влага в нея един от най – влиятелните икономисти на двадесетото столетие в лицето на Джон Мейнард Кейнс. Според Блауг (Blaug., 2005) той е главна фигура в икономическата теория на двадесети век. Нещо повече, последния употребява много експресивна метафора с която показва значението му в историята на икономическите теории. За него той е единствения учен, икономист, чиито портрет може да бъде поставен в своеобразната икономическа галерия на славата наред с учени, като Смит, Рикардо и Маршал.

Изучавайки разбиранията на Кейнс за риска не се открива наличието на стройна и добре организирана представа за тази значима икономическа категория. Въпреки това можем да се твърди, че в едно от своите ранни произведения той разглежда въпроси близки по своята същност до риска. В „Трактат за неопределеността“ Кейнс изучава вероятностите, както от математическа, така и от философска гледна точка. Според него те са плод на съзнателен и разумен избор. Той е и един от начините за формиране на знания. Там той характеризира няколко водещи особености на вероятностите (Basio, 2008).

1.Различава определеност и неопределеност. Критерият, който ги разделя е знанието за избора, който ще бъде направен. Определеност е онова за което имаме знания а неопределеност, реципрочното му.

2.Свързва алгебрично вероятностите и възможностите.

3.Определя термина „събитие“. То е онова, което е възможно да се случи, но се реализира.

4.Показва връзката, която съществува между избора на две алтернативи при вземане на решения.

5.Обосновава т.нар. „вероятностна логика“.

От друга страна според проф. Дочев (Dochev Docho, 2007) при Кейнс липсва цялостна концепция за риска, но въпреки това той се опитва да даде насоки в развитието на теорията на вероятностите.

В свое произведение проф. Михайлов (Mihaylov Penyu, 2015) характеризирайки творческите търсения на Кейнс, поставяйки акцент върху риска свързан с държавната намеса в икономика. Според него държавата, като икономически субект би следвало да ограничи неопределеността от риска свързан с развитието на икономическите процеси и явления в нея. Така той я поставя в ролята на получател и ограничител на риска в икономиката.

Друг изследовател на творчеството на Кейнс е Рохон (Rochon, 2015). В своя блог той твърди, че Кейнс разграничава въпросите на риска от тези на вероятностите. Така според него рискът при Кейнс е факт или обстоятелство с известен резултат, докато при вероятностите резултата е неизвестен.

В своя статия Клайн (Klein., 2011) твърди че разглеждайки инвестициите на фондовите пазари Кейнс въвежда словосъчетанието „животински инстинкти“. То представлява воля за инвестиране на капитал в условията на неопределеност.

В доклад на Марсело (Basili and Zappia, 2009) са аргументирани значенията на разбиранията на Кейнс за риска и несигурността. Авторът изказва становище, че те могат да се използват, като основа за разработка за теория в областта на риска и несигурността.

Според Запаи (Zappia and Zappia, 2015) Кейнс отхвърля количествените метрики на риска и несигурността, като поставя акцент върху нерационалните. Това са пазарните очаквания.

Така можем да обобщим, че рискът според Кейнс намира израз във вероятностния и неопределен характер на дадено обстоятелство или факт. Тук трябва да подчертаем, че той не изключва негативното разбиране за онова което може да се случи. За разлика от класиците и неокласиците, неопределеността според Кейнс има съзнателен характер. С други думи тя е плод на разумен избор.

7. Рискът, като концепция в идеите на изследователите в икономическата теория през втората половина на 20 век

Изследователите в областта на икономическата теория през втората половина на 20 век не отминават проблемите на риска и вероятностите. Нещо повече тази предметна област заема все по – значителна част в техните изследвания. Съществен принос в развитието на теорията за риска се съдържа в разработките на Фон Нойман и Моргенщерн, Мъртън и Шарп.

Интерес по отношение определянето на икономическото разбиране за същината на риска представляват и изследванията на Джон (Януш) фон Нойман и Оскар Моргенщерн. Първият е изследовател, известен със своите концепции в областта на математиката, статистиката и физиката а вторият със силният иконометричен уклон на икономическите си изследвания. Колаборацията между тях на територията на американския континент води до появата на различни математически и икономически идеи. Със изключителна популярност се ползват „Теорията на игрите“, както и „Теорията за очакваната полезност“. Част от нея е „Теоремата за полезността“. Последната съдържа характеристика на риска, като

икономическо понятие. Там той се разглежда, като вероятностен изход, който в резултат от поведението на вземащият решение се сблъсква с максимизиране на очакваната стойност в бъдеще (<http://www.econport.org/content/handbook/decisions-uncertainty/>.; 2016).

От друга страна според проф Дочев (Dochev Docho, 2007), Нойман и Моргенщерн разработват метод за установяване на числовата полезност в условията на риск. Този способ в съзвучие с условията за полезност на Бернули формира фундамента на рационалното поведение при вземането на инвестиционни решения.

Рискът в теорията на Нойман и Моргенщерн намира израз във вероятност моделирана от поведението на субекта, насочена към повишена полезност в бъдеще. С други думи риск и неопределеност са сходни величини, които са резултат от доброволен избор а не случайно обстоятелство.

Уилям Шарп разработва модел за оценка на риска. Същността на този модел може да се определи, „като илюстрация на връзката между систематичния риск и очакваната възвращаемост за активи, по точно ценни книжа“ (<http://www.investopedia.com/terms/c/capm.asp>, 2016) С други думи тук риска има ключова роля. Според проф.Дочев (Dochev Docho, 2007) в основата на разбирането на Шарп за риска е неопределеността касаеща получаваната възвращаемост от инвестицията в следващ период.

Съвременен учен икономист, който отделя значима роля на риска в изследванията си е и Робърт Мъртън. Според него „рискът няма характер на добавка а е широка категория която преминава през всичките му възгледи“ (Bernastayn., 2009). Неговото разбиране за изучаването понятие не се различава от това на колегите му монетаристи. А именно, като възможност за получаване на отрицателна възвръщаемост от притежаваните финансови активи.

Според Хайнаут и Колоуел (Hainaut and Colwell, 2016) в теоретичната концепция на Мъртън риска се разглежда, като добавка във възвръщаемостта на дългосрочната инвестиция.

Друг автор изследвал риска, като неотменна част от стопанския живот е психологът Даниел Канеман. Той е носител на нобеловата награда за изследванията си в областта на психологията. По конкретно Канеман изследва технологията по която личността взема решения. Голяма част от неговите изследвания имат интердисциплинарен характер и намират своето приложение и в областта на икономиката и финансите. В своето произведение „Мисленето“ той акцентира върху приложните насоки на риска. Според него „хората показват тенденция да са несклонни към риск в сферата на печалбите и да са търсещи риска в сферата на загубите“ (Kaneman, 2012). Тук с цел илюстрация на своята идея за риска провежда анкета съвместно с Амос Тверски. Тя е съставена от избор между две възможности. Едната е комбинация от 25% вероятност за печалба на 240 долара и 75% възможност за загуба на 760 долара. Другата е съответно 25% шанс за печалба на 250 долара и 75% опция за загуба на 750 долара. Резултатите са свързани с преобладаващ избор на втория вариант от 73% от участниците. Така изхождайки от резултатите от проведеното допитване, можем да достигнем до идеята за риска на автора. А именно според него той е възможност да се спечели повече и да се загуби по –малко. Тази позиция на Канеман е потвърдена и от проф.Дочев(Dochev Docho, 2007). Той представя възгледите на

Канеман и Тверски по сдения начин „хората не толкова отбягват неопределеността, колкото отбягват загубите“.

Можем да обобщим, че учените – икономисти от втората половина на 20 век разглеждат риска, като функция на фондовите пазари. Според тях той има характер на вероятност, която корелира с възвращаемостта от инвестиция във финансови активи. Те са тези изследователи, които за първи път придават на вероятностите измерим характер, като ги включват в различни формули и модели, определящи възможността за печалба или загуба.

8. Заключение

В заключение може да се каже, че теоритичната категория „риск“ преминава, като тънка червена линия в историята на икономическите изследвания. При класиците тя е неблагоприятна вероятност и препятствие пред навлизането в предприемачеството. За неокласиците риска е неблагоприятно събитие свързано и със застрахователната дейност. Кейнсианците от своя страна го изследват, като неопределеност а икономистите монетаристи го разглеждат, като математическа величина с вероятностен характер. Тя е пряко свързана с възвращаемостта на направените инвестиции. В този ред на мисли можем да добавим и възгледите на икономистите психолози според, които риска има неблагоприятен характер и може да обясни състремежа на хората да намалят загубите си. С други думи от гледна точка на икономическата теория понятието риск е събитие, което може да донесе, както печалба, така и загуба. В съвременните научни изследвания то бе наложено, като алгебрична величина. Този факт разширява значително възможностите за неговото изучаване и разглеждането му в математически и иконометрични модели. Тъй като по този начин се създават условия за проверката и защита на хипотези касаещи неговото проявление и същност. Може да се твърди, че социалното и икономическо развитие измества разбирането за риска, като неблагоприятен факт или събитие. Високата степен на квалификация на специалистите в областта на икономиката създава условия за предвратяване на отрицателните проявления на несигурността. Въпреки това остава възможността от употреба на знанията и уменията на икономистите в ущърб на обществото. Ето защо настоящето а и бъдещото на изследванията в областта на същността риска е свързан с неговите етични насоки.

Използвана литература

Basili, M. and Zappia, C. (2009) ‘Keynes’s “non-numerical” probabilities and non-additive measures’, *Journal of Economic Psychology*. Elsevier B.V., 30(3), pp. 419–430. doi: 10.1016/j.joep.2008.11.003.

Basio, D. (2008) <http://adamsmithslostlegacy.blogspot.bg/>, *Adam Smith’s Use of the Invisible Hand Metaphor is about Risk Avoidance Not a Theory of Finance*.

Berdel., J. (2009) ‘Interdependence and independence in Essai’, *EUROPEAN JOURNAL OF THE HISTORY OF ECONOMIC THOUGHT*, 16(2), pp. 221–249.

van den Berg, R. (2014) ‘Cantillon on Profit and Interest: New Insights from Other Versions of His Writings.’, *History of Political Economy*, 46, pp. 609–640. doi: 10.1215/00182702-2815707.

Bernastayn., P. (2009) *Fundamentalnyie idei finansovogo mira. Evolyutsia*. Moskva :

Alypina Biznes Buks.

Blaug., M. (2005) *100 velikih ikonomistov do Keyns*. Sankt Peterburg.

Brady, M. E. (2009) ‘Electronic copy available at: <http://ssrn.com/abstract=1362593>’, 34, pp. 1–30.

Brady, M. E. (2016) ‘A Study of Adam Smith’s Original Contributions to Economic Theory and Decision Making under Uncertainty’, *Scholedge International Journal of Business Policy & Governance* ISSN 2394-3351, 3(3), p. 39. doi: 10.19085/journal.sijbpg030302.

Brown, C. and Thornton, M. (2013) ‘How Entrepreneurship Theory Created Economics’, *Quarterly Journal of Austrian Economics*, 16(4), pp. 401–420.

David, R. (1981) *Za printsipite na politicheskata ikonomia i danachnoto oblagane*. Partizdat.

Dees, J. G. (1998) ‘The meaning of social entrepreneurship’, *Innovation*, 2006(11-4-06), pp. 1–6. doi: 10.2307/2261721.

Dochev Docho, R. N. (2007) *Teoria na riska*. Varna: Nauka i ikonomika.

Filion, L. J. (1997) ‘From Entrepreneurship to Entreprenology’, *Journal of Best Papers Journal of Enterprising Culture*, 0(1), pp. 1–23. doi: 10.1142/S0218495898000023.

Hainaut, D. and Colwell, D. B. (2016) ‘A structural model for credit risk with switching processes and synchronous jumps’, *The European Journal of Finance*, 22(11), pp. 1040–1062. doi: 10.1080/1351847X.2014.924079.

<http://www.econport.org/content/handbook/decisions-uncertainty/>; (2016) *Von Neumann-Morganstern Expected Utility Theory*.

<http://www.investopedia.com/terms/c/capm.asp> (2016) *Capital Asset Pricing Model - CAPM*.

Kaneman, D. (2012) *Misleneto*. Sofia: Iztok Zapad.

Katsarski, I. (2013) ‘Kontseptsiyata na Adam Smit za “targovskoto obshtestvo” – radikalnen proekt sas savremenno znachenie’, *Ikonomicheski i sotsialni alternativi*, 2(3), pp. 27–38.

Klein., P. (2011) <https://organizationsandmarkets.com/>, *What did Keyenes mean by animal spirits*.

Marshall Alfred (1890)
<http://www.econlib.org/library/Marshall/marP34.html#Bk.V,Ch.VII>, *PRIME AND TOTAL COST IN RELATION TO JOINT PRODUCTS. COST OF MARKETING. INSURANCE AGAINST RISK. COST OF REPRODUCTION*.

Mihaylov Penyu (2015) ‘Класика 130’, *Izvestia*, 4, pp. 5–15.

Pichak., E., A. (2009) ‘„ Otsenka effektivnosti sistema upravleniya riska i investitsionnih projektov“’, *ЭнергоРинок*; 4.

Rochon, L. (2015) ‘The problem of uncertainty in economics and the wisdom of Keynes’.

Thornton, M. (2007) ‘Was Richard Cantillon a Mercantilist?’, *Journal of the History of Economic Thought*, 29(4), p. 417. doi: 10.1080/10427710701666495.

Varbanov., I. (2006) *„Metamorfozite na apriornoto ikonomicheskoto poznanie“*. Veliko Tarnovo: Abagar.

Velev Boyan Aleksandrov, S. 2011 (2011) *Ochertsi po istoria na politicheskata ikonomia*. Sofia.

Zappia, B. and Zappia, C. (2015) ‘KEYNES ON PROBABILITY AND DECISION : EVIDENCE FROM THE CORRESPONDENCE WITH HUGH TOWNSHEND’, p. 1938.

THE EVOLUTION OF UNCERTAINTY OR DEVELOPMENT OF ECONOMIC PERCEPTION FOR THE RISK

Galin MARKOV¹

¹ University of Economics, Varna, Bulgaria

gmarkov@ue-varna.bg

Abstract: Risk is one of the main categories in a modern life. The research of its nature requires study of historical background of the category. The article presents dynamic of the understandings for risk in the economic theory. The purpose is to define the essence of the risk and its characteristics. Used methodology is related with literature review. After the conducted research it can be stated that risk is uncertainty connected with concrete economic fact.

Key words: economic theory, risk, uncertainty